



## Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez

### Egy empirikus kutatás eredményei

Annak ellenére, hogy a határon túli magyar közösségek fogyatkozása jó ideje közismert ténynek számít, meglehetősen kevés figyelem irányult mostanáig annak felderítésére, hogy milyen szerepet játszik a népességfogyásban a nyelvcsere, a nyelvi asszimiláció. A kisebbségi közösségek esetében a nyelvcsere egyik gyakori kiindulópontja az iskolaválasztás, pontosabban az a pillanat, amikor a kisebbségi szülők úgy döntenek, hogy gyermeküket nem a kisebbség, hanem a többség nyelvén fogják iskoláztatni.<sup>1</sup> A Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Főosztályának 2006. évi jelentése szerint Szlovákiában a magyar nemzetiségűként regisztrált gyermekek mintegy egyötöde szlovák nyelven vesz részt az oktatásban ([www.nemzetpolitika.gov.hu](http://www.nemzetpolitika.gov.hu)).

Jelen írás célja, hogy adalékokkal szolgáljon e folyamat hátterének és következményeinek megismeréséhez, illetve, hogy rámutasson, Szlovákia kétnyelvű területein milyen tényezők befolyásolják az iskolaválasztást, egyszersmind a nyelvcsere folyamatát.

A kutatást két kétnyelvű felvidéki város – Királyhelmece és Nagykapos – gimnazista diákjai körében végeztük 2008 februárjában. A kutatás kvantitatív jellegű, az adatgyűjtést kérdőív segítségével végeztük (a kérdőív felépítésének módszertanához lásd Dörnyei, Dahmström, Ejlertsson)<sup>2</sup>.

A kutatás színhelyeül olyan városokat választottunk, ahol az alap- és középfokú oktatás mind magyar, mind szlovák nyelven elérhető, így minden esetben a szülők személyes döntésén múlik, hogy gyermeküket mely nyelven taníttatják. A szlovák és magyar tantervű gimnázium mind Királyhelmece, mind Nagykaposon egy igazgatóság alatt, párhuzamos tagozatként működik. A két intézményben összesen 492 kiértékelésre alkalmas kérdőívet gyűjtöttünk össze. Az adatközlők közül 229 szlovák, 263 magyar nyelven folytatta tanulmányait.

### A kutatási színhelyek nyelvi összetételének változása

A 20. század során a vizsgált városok nyelvi összetételében többször is jelentős változás állt be.<sup>3</sup> A trianoni döntést megelőzően mindhárom helységben elenyésző volt a szlovák lakosság aránya (az 1910-es népszámlálási adatok szerint Révkomáromban mindössze a lakosság 4%-a vallotta magát szlovák nemzetiségűnek, míg a németek aránya 6% volt), a Csehszlovákiához való csatolás után azonban mindenütt jelentős mértékben csökkent a magukat magyar ajkúaknak vallók száma (ld. 1930-as adatok). A második bécsi döntést követő visszacsatolás az 1941-es népszámlálási adatokban is jelentős változást hozott: ismét 94% fölé emelkedett mindhárom városban a magyar nemzetiségűek aránya. A má-

1 Skutnabb-Kangas, Tove (1984) *Bilingualism or not – the education of minorities*. Clevedon, Avon, Multilingual Matters. Skutnabb-Kangas, Tove (1997) *Nyelv, oktatás és kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány.

2 Dörnyei Zoltán (2007) *Research Methods in Applied Linguistics* Oxford, Oxford University Press. Ejlertsson, Göran (2005) *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik*. Lund, Studentlitteratur.

3 Kocsis Károly (1989) *Vegyes etnikumú területek társadalmának népességföldrajzi kutatása Szlovákia és Vajdaság példáján*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem. Kocsis Károly (1990) *Elcsatoltak. Magyarok a szomszéd államokban*. Budapest, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

sodik világháború után a magyar lakosság folyamatos csökkenést mutat a kutatás mindkét helyszínén.

1. táblázat: A magyar lakosság arányának változása (%)

	Nagykapos	Királyhelmece
1910	99	100
1930	65	59
1941	94	98
1970	-	77
1991	64	80
2001	57	77

Szlovákia lakossága (2001) = 5 379 455, ebből 520 528 (9,7%) magyar nemzetiségű.

### A háttérváltozók hatása az iskolaválasztásra

A statisztikai elemzés során kiderült, hogy a gimnazisták körében többségben vannak a lányok, s arányuk a magyar (55%) és a szlovák (61%) tagozaton hasonló. Jelentős különbség figyelhető meg ugyanakkor abban, hogy a magyar és a szlovák nyelven tanuló diákok lakhelyére vonatkozólag: a magyar gimnáziumban tanulók 63,5%-a falun és csupán 36,5%-a él városban, míg a szlovák nyelven tanulók körében fordított az arány, nekik 38%-uk él falun és 62%-uk városban.

A magyar tanítási nyelvű tagozatokon a diákok édesapja 97%-ban, édesanyja 98%-ban, míg a szlovák nyelven tanuló diákok édesanyja 56%-ban, édesapja 65%-ban magyar anyanyelvű. A magyar nők 70%-a, a magyar férfiak 67%-a végezte magyar nyelven az általános iskolát.

Az alábbi táblázatban a családok nyelvhasználati szokásait illusztráltuk. Jól látható, hogy a magyar nyelven tanuló diákok családjainak túlnyomó többsége kizárólag a magyar nyelvet használja odahaza (83%), s csak egy kisebb részük beszél szlovákul is (17%). Meglepő ugyanakkor, hogy a szlovák gimnáziumban tanuló diákoknak mindössze egyötöde érkezik egynyelvű szlovák családból (21%), s mintegy egyharmaduk családjá kizárólag a magyar nyelvet használja odahaza (34%).

2. táblázat: A családban használt nyelv

	Csak szlovákul	Többnyire szlovákul	Mindkét nyelven ugyanannyit	Többnyire magyarul	Csak magyarul
Szlovák gimnázium	21,0	10,0	11,8	23,1	34,1
Magyar gimnázium	0,0	0,0	1,5	16,0	82,5

A *multinomiális regresszió* célváltozójának az iskola tanítási nyelvét választottuk, referenciakategóriájának pedig a magyar tanítási nyelvet tettük meg. Így elemzésünk során azt vizsgáltuk, milyen tényezők befolyásolják annak valószínűségét, hogy valaki szlovák tanítási nyelvű iskolába adja gyermekét.

### Szlovák iskola vs. nem, lakhely, családban használt nyelv

Az első regresszióelemzés során a következő háttérváltozókkal próbáltuk magyarázni a szlovák nyelvű iskolaválasztást: a diákok neme, lakhelye, valamint a családban használt



nyelv. A három háttérváltozó közül a lakhely és a családban használt nyelv bizonyult szignifikánsnak. A valószínűségi hányados becslése szerint mintegy 2,5-ször nagyobb az esélye annak, hogy egy városi gyermeket adjanak szlovák iskolába, mint egy falusit. Emellett kiderült, ha egy családban többnyire magyarul (de részben szlovákul is) beszélnek 3,8-szor, ha pedig mindkét nyelven ugyanannyit beszélnek, 16,4-szer nagyobb az esélye annak, hogy a gyermeket szlovák tanítási nyelvű iskolába írassák, mint magyarba. A kapott eredmények az iskolaválasztást 74,3%-ban jósolták be helyesen.

### *Szlovák iskola vs. vegyes házasságok*

A második regresszióelemzés során azt vizsgáltuk, mennyivel nagyobb eséllyel kerülnek a gyermekek szlovák iskolába a vegyes házasságokból, mint az egynyelvű magyar házasságokból. Az anya anyanyelvének és az apa anyanyelvének kapcsolata ugyancsak szignifikánsan befolyásolja az iskolaválasztást. A valószínűségi hányados becslése szerint egy magyar nő és egy szlovák férfi házasságából mintegy 7,1-szer, egy szlovák nő és egy magyar férfi házasságából mintegy 14,8-szor nagyobb eséllyel kerül szlovák iskolába a gyermek, mint egy olyan családból, ahol mindkét szülő magyar. Az eredményeket az iskola-választást 73,2%-ban helyesen jelezték előre.

### *Szlovák iskola vs. a szülők által végzett általános iskola tanítási nyelve*

Az elemzés harmadik fázisában azt vizsgáltuk meg, mennyire befolyásolja az iskolaválasztást az, hogy ha a magyar szülők nem magyar nyelven végeztek az általános iskolát. A szülők anyanyelvének és az általuk végzett általános iskola tanítási nyelvének kapcsolata mind a nők, mind a férfiak esetében szignifikánsnak bizonyult. A modell becslése szerint az a magyar apa, aki szlovák nyelven tanult az általános iskolában, 5,6-szor nagyobb valószínűséggel fogja gyermekét is szlovák iskolába íratni, mint az az apa, aki az általános iskolában magyar nyelven tanult. A nő esetében a becsült érték ennél is nagyobb: az a magyar anya, aki maga szlovák nyelven végezte az általános iskolát, 17,2-szer nagyobb valószínűséggel fogja gyermekét is szlovák nyelven taníttatni, mint az, aki az általános iskolát magyar nyelven végezte. A modell becslései 79,5%-ban bizonyultak helytállóknak.

### *A szülők végzettsége vs. az általuk végzett általános iskola tanítási nyelve*

Mivel a szlovákiai magyar szülők a szlovák iskola választását gyakran azzal magyarázzák, hogy gyermekük így jobban tud majd érvényesülni a társadalmi életben, szeretnénk volna megvizsgálni, hogy mennyire befolyásolta a magyar szülők esetében azt, hogy milyen végzettséget szereztek az, hogy milyen nyelven végezték az általános iskolát. Az elemzést ezúttal *ordinális regresszióval* végeztük, mely azt elemzi, hogy egy célváltozó (esetünkben a végzettség) értéke nő vagy csökken-e különböző háttérváltozók (esetünkben a szülők által végzett általános iskola tanítási nyelvének) hatására.

A modell használata sem a magyar nők, sem a magyar férfiak esetében nem hozott szignifikáns eredményt. Mindez azt jelenti, hogy egyik nem esetében sincs összefüggés a megszerzett végzettség és aközött, hogy a szülők maguk mely nyelven végezték az általános iskolát.

## Összegzés

Kutatásunk során a logisztikus regresszióelemzés használata sikeresnek bizonyult. A multinomiális regresszió kimutatta, hogy a magyar szülők iskolaválasztását több körülmény

is motiválja. Délkelet-Szlovákiában lényegesen nagyobb eséllyel kerül a magyar vagy két-nyelvű gyermek szlovák tanítású nyelvű intézménybe:

- ha városban él;
- ha a családban szlovákul is beszélnek;
- ha szülei anyanyelve eltérő;
- ha szüleik nem magyar nyelven végezték az általános iskolát.

Ordinális regresszióelemzés segítségével pedig arra szereztünk bizonyítékot, hogy sem a nők, sem a férfiak esetében nincs összefüggés az általuk megszerzett végzettség és között, hogy maguk a szülők mely nyelven végezték az általános iskolát.

Kutatásunk bizonyos mértékben megerősíti Lampl tapasztalatait,<sup>4</sup> aki szerint Szlovákiában az iskolaválasztás során nem annyira az objektív tényezők dominálnak, hanem inkább a nemzeti identitás, amelynek kialakulásában a legfontosabb szerepet a szerző a szülők iskoláztatási nyelvének tulajdonítja.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni néhány további tényezőt sem. Bartha szerint<sup>5</sup> az iskolaválasztás szabadsága mindaddig látszólagos, ameddig adekvát tájékoztatás híján nem a tudományosan is megalapozott információk, hanem tévhitek és hiedelmek alapján dönthet. Dolgozatunk nem az első munka, amely rámutat: a határon túli magyar közösségek körében az egyik leggyakrabban hallható tévhit, miszerint a felsőfokú végzettséghez elsősorban a többségi nyelven való iskolázottságon át vezet az út, téves.<sup>6</sup> Adataink regressziós elemzése összesen mintegy 500 szülő esetében igazolta: semmilyen összefüggés nem mutatható ki végzettségük foka és az általuk végzett általános iskola tanítási nyelve között. A jelenség hátterében Sándor Anna szerint valószínűleg az áll, hogy a szlovák tanítási nyelvű iskola – amellet, hogy felgyorsítja a magyar nyelvű gyermek nyelvcseréjét – valószínűleg lelassítja a magyar diák kognitív fejlődését, ami akadályozhatja a tanulást, s ezáltal később a felsőoktatásba való bekerülést is.

Szlovákiában az iskolaválasztást körbelengő tévhitek a két nyelv közötti státusbeli, egyszersmind presztízsbeli különbséggel is párosulnak. Sőt, Lanstýák<sup>7</sup> felhívja a figyelmet: abban, hogy számos magyar szülő szlovák iskolába írta gyermekét, s ezáltal gyakran már az iskoláztatás során sor kerül a nemzetiségváltásra, az is közrejátszik, hogy északi szomszédunknál az államhatalom ellenségesen viszonyul a magyar kisebbséghez.

Noha a rendszerváltozás óta több kutatás is folyt a határon túli magyar közösségek iskolaválasztási szokásainak feltérképezése céljából,<sup>8</sup> ezek sajnos nem találtak megfelelő visszhangra. Véleményünk szerint a probléma hátterének tudományos felderítése azért rendkívül fontos, mert komoly kutatások és elemzések nélkül átgondolt és sikeres nyelvpolitika, valamint nyelvi tervezés kivitelezése nem képzelhető el.

*Bálint Annamária & Vincze László*

4 Lampl Zsuzsanna (1999) *A saját útját járó gyermek*. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról. Pozsony, Madách-Posonium.

5 Bartha Csilla (2003) A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In: Nádor, Orsolya & Szarka, László (eds) *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 56–75. Budapest, Akadémiai Kiadó.

6 Sándor Anna (2000) *Anyanyelvhazsárlat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*. Pozsony, Kalligram könyvkiadó.

7 Lanstýák István (2000) *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest-Pozsony, Osiris-Kalligram-MTA.

8 Sorbán Angella (1997) „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen.” Az asszimiláció természetrajzához. *Magyar Kisebbség* 6.évf. 21. sz. Mirnics Károly (1998) Várható hanyatlás a vajdasági magyar tannyelvű általános iskolai hálózatban. *Magyar Kisebbség* 1998/3–4 sz. pp. 203–21.